

מטעמי תורת זילים

פרשת שופטים – מעשה עגלה ערופה

התורה מצווה כי אם ימצא גופת חלל בארץ ולא נודע מי הרגו, אז זקני העיר הקרובה ביותר לחלל ייקחו עגלה ויורידו אותה לנחל ויערפו שם את ראשה באמצעות סכין מאחורי צווארה כפי שנאמר "כי ימצא חלל בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הפך: ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל: והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל: והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע ויערפו שם את העגלה בנחל" (דברים כא, א - ד). אחר כך זקני העיר הקרובה צריכים לרחוץ את ידיהם במקום העריפה ולומר "דינו לא שפכו את הדם הזה ויענינו לא ראו" (דברים כא, ז). ואם יעשו כסדר הזה הרי שמתכפר להם דם החלל כפי שנאמר "ונכפר להם הדם" (דברים כא, ט).

ויש להבין, מדוע זקני העיר הקרובה צריכים לנהוג באכזריות ולערוף את אותה העגלה? ומה מועילה עריפתה לכפר על דמו של הנרצח?

מעשה 'עגלה ערופה' הוא שוחד למלאך המוות שלא יקטרג על ישראל

אם אדם חלילה שופך דמים הוא לוקח בזה את 'אומנותו' של מלאך המוות (כתם פז' לרי' שמעון לביא מחבר הפיוט 'בר יוחאי' על זוהר פרשת וירא דף קיג ע"ב ד"ה ת"ח דנשמת' דבי"נ דא, 'בגדי אהרן' על התורה לרי' אהרן דרשן פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה), שהרי ניתן למלאך המוות הכוח לקחת את נשמות בני האדם בעולם הזה (זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א ד"ה ותא חזי הא כתיב כי ימצא) לאחר קבלת רשות משמים (זוהר פרשת ויגש דף רי ע"ב ד"ה תא חזי כל בני נשא), למעט נשמותיהם של תלמידי החכמים העוסקים בתורה והעולם ניוון בזכותם שהם מסורים בידי ה' (גבול בנימין לרי' בנימין הכהן בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים ד"ה הנה כי כן). אדם זה שרצח גוזל למעשה מהס"מ את תפקידו (זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א ד"ה ותא חזי הא כתיב כי ימצא) ונכנס בתוך רשותו לעשות מלאכתו ולעבוד את עבודתו. לכן מלאך המוות מקטרג אז מאוד וצועק על העושק שעשק אותו הגזלן הרוצח שנכנס לתוך אומנותו, ודורש לקבל את נשמת הרוצח תמורת נשמת הנרצח (כתם פז' לרי' שמעון לביא מחבר פיוט 'בר יוחאי' על זוהר פרשת וירא דף קיג ע"ב ד"ה ת"ח דנשמת' דבי"נ דא על ידא).

מלאך המוות יודע מי הוא זה האדם שרצח, אך כל זמן שהדבר לא נודע הוא תובע את אנשי אותו המקום ואומר "הרי ביניהם נהרג פלוני ואינו נודע, והם שותקים ולא חוקרים!" וכיוצא בדברים אלו. וגם על הרוצח הוא תובע ואומר "הרי פלוני הרג אלמוני!" (אור החמה' על זוהר פרשת ויגש דף רי ע"א מהרמ"ק). ויש אומרים כי אין מלאך המוות יודע מי האיש שרצח, כי אם היה יודע אז היה תובע דין ממנו וממית אותו (אור החמה' על זוהר פרשת ויגש דף רי ע"א ד"ה יבגייכ איתי מרי' אברהם גלאנטי, 'כתם פז' לרי' שמעון לביא מחבר הפיוט 'בר יוחאי' על זוהר פרשת ויגש דף רי ע"א ד"ה ויבאר הסוד). וכל עוד שלא נודע לבני האדם מיהו הרוצח, אז מלאך המוות מקטרג על כל אנשי העיר הקרובה שממנה נראה כי הגיע הרוצח (עפ"י זוהר פרשת ויגש דף רי ע"ב ד"ה תא חזי כל בני נשא), ואי אפשר להינצל מקטרוגו כיון שלקחו ממנו נפש אדם להמיתו מבלי שהוא זה שימיתנו (גבול בנימין לרי' בנימין הכהן בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים ד"ה הנה כי כן). ומכוח קטרוגו יש לו גם שליטה בארץ שנאמר "ולא ארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה" (במדבר לה, א) (גבול בנימין לרי' בנימין הכהן בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים דף פב ע"ב ד"ה ובפסיקתא).

הקב"ה ציוה לעשות את מעשה 'העגלה הערופה' על מנת למנוע את קטרוגו של מלאך המוות על ידי שהוא יקבל את חלקו. כי בעריפת העגלה ב'נחל איתן' נעשית הבהמה ל'נבילה' שהוא מאכלו של השטן, שהרי כל 'הנבלות' ו'הטריפות' הם חלקו (כתם פז' על זוהר פרשת וירא דף קיג ע"ב ד"ה אמר ר"א האי למאן). מטעם זה הורגים את העגלה בסכין של ברזל ובדרך 'עריפה' ולא שוחטים אותה בסכין כשרה בלי פגימה – לפי שכך ראוי למאכלו של השטן (כתם פז' על זוהר וירא דף קיג ע"ב ד"ה רבי שמעון הוה יתיב). ושוחטים את העגלה ב'נחל איתן' שהיא שדה שלא נעבדה (יתרוס' יונתן' דברים כא, ד), ושדה קשה (רש"י דברים כא, ד) המזכירה על ידי כן 'דין'. ואז נאסר לעבד עוד את המקום בו נשחטה העגלה וגם לא לזרוע שם דבר, משום שהמקום הזה דומה למדבר השומם שהוא מקום (ורקנאטי' על התורה פרשת שופטים ד"ה והורידו) חלקו (גבול בנימין לרי' בנימין הכהן בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים ד"ה הנה כי כן) של הסטרא אחרא (ורקנאטי' על התורה פרשת שופטים ד"ה והורידו) (להרחבה בעניין הנבילות והטריפות ראה מאמרנו לפרשת שמיני – 'איסור נבלות וטריפות').

אז מלאך המוות מקבל את 'חלקו' ולא מקטרג עוד (זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א סוף ד"ה ותא חזי הא כתיב) על הרבים (אור החמה' על זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א מהרמ"ק), וגם 'הדין' מתמתק (אור החמה' על זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א מרי' אברהם גלאנטי) והעגלה הערופה נעשית כדוגמת 'השעיר לעזאזל' (טעמי המצוות לרי' מנחם רקנאטי מצוות עשה ד"ה מצוה לערוף את העגלה, 'בגדי אהרן' על התורה לרי' אהרן דרשן פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה) שבו נותנים שוחד לשטן שלא יקטרג על ישראל ביום הכפורים (בגדי אהרן' על התורה לרי' אהרן דרשן פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה). העגלה היא מעין 'פדיון' שניתן לס"מ על הקלק ממנו נפש החלל (גבול בנימין לרי' בנימין הכהן בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים דף פב ע"ב ד"ה ובפסיקתא), כי כאשר הורגים עגלת בקר קודם זמנה, מתכפר על מי שנהרג קודם זמנו על ידי שמקבל מלאך המוות 'נפש תחת נפש' (אור החמה' על זוהר ויגש דף רי ע"א 'ובגייכ איתי מרי' אברהם גלאנטי) ומתפייס בכך שקיבל תמורה לאותו אדם שנהרג שלא מדעתו (כתם פז' על זוהר וירא דף קיד ע"א ד"ה אמר ר"א האי למאן). ויש לו לסטרא אחרא הנאה באותה העגלה שנפגמה על ידי ישראל, יותר מכל הזבחים שיקריבו עבורו (גילוי רוזיא לתלמידו של האר"י ז"ל דף ל ע"א טור א).

מטעם זה פרשת עגלה ערופה (ראה דברים כא, א - ט) נסמכה לפרשת אשת יפת תואר (ראה דברים כא, י - יד), כדי ללמד שכשם שלא התירה התורה את 'אשת יפת תואר' אלא בשביל 'יצר הרע' של היוצא אז למלחמה, שהרי אם לא יתנו לו את אותה הגויה בהיתר הוא ישאנה באיסור (ראה רש"י דברים כא, יא), כך גם במעשה עגלה ערופה, לא דיברה התורה אלא כנגד 'היצר הרע' שהוא השטן והוא הסטרא אחרא – על מנת לתת לו את חלקו ובה יניח לעם ישראל (מגלה צפונות' למחבר 'שבט מוסר' חלק ג' פרשת שופטים ד"ה העולה מזה). וכך יוצא ש'עגלה ערופה' היא למעשה עצה טובה שנתן הקב"ה לישראל כנגד המקטרג (עפ"י זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א ד"ה וירא דף קיד ע"א ד"ה אמר ר"א האי למאן), שעל ידי עריפת העגלה נותנים 'דורון' לתוך פיו של השטן (בגדי אהרן' על התורה לרי' אהרן דרשן פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה).

השטן עוזב את הקטרוג על עם ישראל ומקטרג על זקני הדור

עריפת העגלה היתה דומה לפעולת הרצח, כשם שהאדם נרצח על ידי כלי ברזל ודמו נמצא שפוך על הארץ, כך עריפת העגלה היתה בכלי ברזל ודמה היה שפוך על הארץ (יאלה המצות! לר' משה חגאי דף מב ע"ב אות תקלא ד"ה שלא לעבור). וכשהשטן רואה את מעשיהם הוא חושב שזקני הדור חוטאים בעגלה הערופה, שהרי נוהגים איתה באכזריות ועורפים את ראשה היפך מדת הרחמים שנוהג בה הקב"ה. ועוד הם 'משקרים' בכך שאומרים "יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" (דברים כא, ז). שהרי הם עצמם ערפו את העגלה ושפכו את דמה לארץ! וזה נגד מדתו של הקב"ה אשר מרחיק מעליו שקרנים שנאמר "דַּבֵּר שִׁקְרִים לֹא יִכּוֹן לִגְדֹד עֵינָי" (ראה גמ' שבת דף קמט ע"ב). והשטן איננו מבין כי אין בזה שקר, ושכוונתם האמתית של הזקנים היא לדם הנרצח ולא לדם העגלה. לכן מיד הוא מוחל על קטרוגו ובקשתו לקחת את נשמת הרוצח ומתחיל לקטרג על זקני הדור שתפס אותם בשעת 'קלקלתם' ודורש עליהם כליה מחמת מעשיהם (ימגלה צפונות! חלק ג' פרשת שופטים ד"ה אמנם בהיות).

אך אז הקב"ה עונה לשטן שכל מה שזקני הדור עושים הרי הוא בצויו ואין הם עושים מדעתם. לכן השטן חוזר בפחי נפש מקטרוגו החדש. אמנם אחרי שהשטן הניח דבר אחד מלקטרג עליו והלך לקטרג על דבר אחר, הוא כבר שוכח את הקטרוג הראשון. ואפילו אם יזכור וירצה לקטרג לא יוכל לפי שכבר מחל (ימגלה צפונות! למחבר 'שבט מוסר' חלק ג' פרשת שופטים ד"ה אמנם בהיות). וכך דווקא זקני הדור החשובים באים ועושים את מעשה העגלה הערופה כפי שצוה, והכל הוא במטרה לבלבל את השטן במעשיהם כאילו הם עושים מעשים הנוטים אל החטא (עפ"י 'ימגלה צפונות' חלק ג' פרשת שופטים ד"ה העולה מזה שצוה). ואז מיד אחרי המעשה של העגלה הערופה היו מבקשים הכהנים שיכפר ה' לעם ישראל כפי שנאמר "כִּפֹּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה'" (דברים כא, ח). (יתרום אונקלוס' דברים כא, ח, יתרום יונתן' דברים כא, ח), כי אחרי שסר מעליהם המקטרג יכול להתכפר להם.

מגוף העגלה הערופה יוצאת תולעת גדולה שהורגת את הרוצח

כאשר ישראל והזקנים היו זכאים, הם לא היו צריכים לערוף את העגלה שהביאו, כי היא היתה הולכת בְּחַיִּיתָהּ ומוצאת את הרוצח ומתקיים "וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם" (דברים כא, ט). (יבגדי אהרן) על התורה פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה' בשם האר"י ז"ל, 'קריית ארבע' לר' רחמים חורי מתוניס בהשמטות דף פג ע"א סוף פרשת שופטים ד"ה 'אתה תבער' מספר זרע אברהם בשם רבינו בחיי) בגילוי הרוצח על ידה, אחרי שהיו ממינים אותו (קריית ארבע' לר' רחמים חורי מתוניס בהשמטות דף פג ע"א סוף פרשת שופטים ד"ה 'אתה תבער' מספר זרע אברהם בשם רבינו בחיי). וזה נרמז בפסוק "וַיִּצְאוּ זִקְנֵיהֶם וַשְׁפִּיטוּ וַיִּמְדְּדוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל" (דברים כא, ה) לומר שהם זקנים ושופטים צדיקים לכן כל מה שיש להם לעשות הוא רק "וַיִּמְדְּדוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל" (דברים כא, ה) אבל לא הוצרכו לערוף את העגלה כי היא היתה מגלה את הרוצח (יבגדי אהרן) על התורה פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה). אך כשהזקנים לא היו זכאים, הם היו צריכים לערוף את העגלה (יבגדי אהרן) על התורה פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה' בשם האר"י ז"ל). וזה נרמז בפסוקים "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֵבָה אֶל הַחֲלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מְשַׁכָּה בָּעֵל: וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָעֲגֹלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְיִעְרְפוּ שָׁם אֶת הָעֲגֹלָה בְּנַחַל" (דברים כא, א - ד), כלומר כשהם "זִקְנֵי הָעִיר" ולא המיוחדים שבעיר, היו צריכים לערוף אותה (יבגדי אהרן) על התורה פרשת כי תצא ד"ה כי תצא למלחמה).

ואז אחרי עריפת העגלה בנחל איתן, היתה יוצאת תולעת אחת גדולה (מאירת עינים' לרבינו יצחק דמך-עכו תלמיד הרמב"ן בסוף בפרשת שופטים) מתוך גופת נבלת העגלה שנערפה (רבינו בחיי פרשת שופטים כא, ח ד"ה ושמעתי, 'ליקוטי תורה' להאר"י ז"ל סוף פרשת שופטים) והיה יוצא ממנה גם נחיל תולעים ארסיים שהיו הולכים אחרי (יאלה המצות! לר' משה חגאי דף פג ע"א אות תקלא ד"ה שלא לעבור). והתולעת הגדולה. והתולעת היתה הולכת עד לרוצח והורגת אותו (רבינו בחיי פרשת שופטים כא, ח ד"ה ושמעתי, 'ליקוטי תורה' להאר"י ז"ל סוף פרשת שופטים, 'מצודת דוד' להרדב"ז מצוה תפג ד"ה שהנחל, 'נחלת בנימין' מצוה קו ד"ה ואז מנה אותן שאול בשם 'רבינו בחיי'). וכך על ידה היתה באה הנקמה (יבגול בנימין' בחלק ג' דרוש מג פרשת שופטים דף פב ע"ב ד"ה ובפסיקתא) מן השמים (קריית ארבע' לר' רחמים חורי מתוניס בהשמטות דף פג ע"א סוף פרשת שופטים ד"ה 'אתה תבער' מספר זרע אברהם בשם רבינו בחיי) כפי שנרמז בפסוק "וְאֵתָהּ תִּבְעַר הַדָּם הַנֶּקֶץ מִקֶּרֶךְ" (דברים כא, ט) שהסופי תיבות הן צירוף תיבת 'רימה' כנגד התולעת שיוצאת מגופת הבהמה (ליקוטי תורה' להאר"י ז"ל סוף פרשת שופטים, 'מצודת דוד' להרדב"ז מצוה תפג ד"ה שהנחל). והן גם צירוף תיבת 'ימהר' ללמד שהתולעת ממחרת לעשות את מלאכתה (ינחל קדומים' להחיד"א פרשת שופטים ד"ה ואומנם).

התולעת הזאת היתה נוצרת מכוח 'הרוח הרעה' השולטת במי הרחיצה ובטומאת נבלת הבהמה, ועל ידה היה מתהווה שָׁרָץ ממיית כדמות תולעת, שהיה הולך אחרי הרוצח בכל מקום שהוא נמצא וממיית אותו (מצודת דוד' על טעמי המצוות להרדב"ז מצוה תפג ד"ה פרטי המצוה). אמנם יש אומרים שהתולעת רק היתה מגיעה לביטו של הרוצח, וכך מגלה אותו לכולם ואז היו עושים לו משפט (יתרום יונתן' דברים כא, ח, ינחל קדומים' להחיד"א פרשת שופטים ד"ה ואומנם, רבינו אפרים על התורה' פרשת שופטים), ויש אומרים שכשהתולעת היתה מוצאת את הרוצח היא גם היתה עולה עליו (יתרום יונתן' דברים כא, ח) ונדבקת בבגדו, ולא היתה שום בריה יכולה לנתק אותה ממנו. וכל הרואים אותה היו תמהים, עד שהיה הדבר מתגלגל ובא לאזני החכמים יודעי הסוד הזה ומכירים בו שהוא הרוצח, והיו תופסים ומוסרים אותו לבית הדין (מאירת עינים' בסוף פרשת שופטים בשם מקובל ירא שמים). וכל היווצרותה ורדיפתה של התולעת אחרי הרוצח היא מפלאי הטבע (מצודת דוד' על טעמי המצוות מצוה תפג ד"ה פרטי המצוה, 'נחלת בנימין' מצוה קו ד"ה ואז מנה אותן שאול).

אין מנוחה לנשמת הנרצח ולא לגופו עד אשר ימות הרוצח

רוב האנשים שנרצחים מהרהרים בלבם או אומרים בפייהם דברים כלפי שמים בשעת ההריגה מחמת מרירות ליבם, ולכן אין נשמתם עולה למעלה במהרה ומדת הדין פוגעת בהם (יצרור המור' פרשת כי תבוא ד"ה יכן בכאן אם יראו הדיינים) ופתח השמים סגור בפניהם (יצרור המור' פרשת ויחי ד"ה ולכן אמר דוד אחר שהרגו). ואז אין לנשמת הנרצח מנוחה מעת הרצח אלא היא נעה ונדדה, וצועקת חמס ליושבי הארץ שינקמו את דמה, וכן צועקת "א-ל-ל נקמות ה'!" (יצרור המור' פרשת שופטים ד"ה והטעם וד"ה ואמר, 'מדרש תלפיות' ענף דם ד"ה 'צורר' בשם 'יצרור המור') וכן "יראה ה' וישפוט!" (מעבר יבק' מאמר שפת אמת פרק י' ד"ה ומנהג הרבה מקומות) וקולה הולך מסוף העולם ועד סופו (ימגלה עמוקות' על התורה סוף פרשת מטות-מעטע). ורעה זו של נפש ההרוג אשר נשפך דמו כמים והוא הולך נע ונד בארץ הוא סוד גדול מסתרי התורה (יצרור המור' פרשת כי תבוא ד"ה וכן בכאן אם יראו הדיינים).

אין מנוחה לנפש הנרצח והיא הולכת וסובבת עד שינקם דמה במיתת הרוצח (יבגול בנימין' על התורה לר' בנימין הכהן סוף פרשת שופטים חלק ג' דרוש מג ד"ה בפסיקתא אמרת) לכן אחרי שקין הרג את הבל, ה' אמר לקין "וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ כֹּל דָּמִי אָחִיךָ צָעַקְתָּ אֵלַי מִן הָאֲדָמָה" (בראשית ד, ז) (יצרור המור' פרשת כי תבוא ד"ה וכן בכאן אם יראו הדיינים). והיה זה קולו של הבל שנהרג, אשר היה כל העת זועק על קין שהרגו (מעבר יבק' מאמר קרבן תענית פרק ז' ד"ה ראה כמה תולדות). ואמר ה'

לקיץ שכל זמן שדמי אחיו זועקים מהאדמה ואינן עולים למעלה, הרי שעונשו על ההריגה הזאת הוא מרובה ותמידי שנאמר "ועתה אָרוּר אֶתְּהָ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אֶחָיִךְ מִיָּדְךָ" (בראשית ד, יא) (יצרור המור' פרשת בראשית ד"ה ועתה ארוּר אתה).

מאה ושלושים שנה לאחר מותו של הבל, נהרג קין על ידי "לִמְךָ" כאשר למך חשב בשוגג שקין הוא בעל-חי וירה עליו חץ והרגו, וזה כפי שסיפר למך "וַיֹּאמֶר לִמְךָ לְנִשְׁוֹי עֵדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לִמְךָ הַאֲזִינָה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לִפְעָעִי וְיִלְדָּ לְחַבְרָתִי: כִּי שִׁבְעַתִּים יִקָּם קַנְזוֹ וְלִמְךָ שִׁבְעִים יִשְׁבְּעָה" (בראשית ד, כג-כד), "כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לִפְעָעִי" – הוא קין שהרגו (ראה רש"י בראשית ד, כג). ובכל אותן מאה ושלושים שנה שבהם לא נח הבל מזעקתו, לא נולד לאדם הראשון בנים. ורק לאחר שבאה נקמת הבל מקין על ידי שנהרג, אז נולד לאדם הראשון בן נוסף הנקרא "שֵׁת" ועליו נאמר "וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֹתוֹ שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֶלְקִים זָרַע אַחַר תַּחַת הַקֶּלֶב כִּי הֲרִגוּ קַיִן" (בראשית ד, כח), "זָרַע אַחַר תַּחַת הַקֶּלֶב כִּי הֲרִגוּ קַיִן" – כי אחרי מותו של הבל העולם הושתת על ידי "שֵׁת" (מעבר יבקי' מאמר קרבן תענית פרק ז ד"ה ראה כמה תולדות).

לכן יש בר מינן מנהג כשר בהרבה מקומות לקבור את הנהרגים לבדם, ובזה להרחיקם משאר המתים למען לא "לְעֵנֹת אֶדָם בְּרִיבוֹ" (איכה ג, לח), היות כי הם תמיד תובעים דין עד שיישפך דם הרוצח (מעבר יבקי' מאמר שפת אמת פרק י"ד"ה ומהנהגה הרבה מקומות). ונהגו שלא לרחוץ את אותם הנהרגים לפני קבורתם, כי הם לא נהרגו ונטמאו על ידי מלאך המוות (אור החמה' על זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א מהרמ"ק). ואין מלבישים אותם 'תכריכין' אלא רק כורכים סדין על בגדיהם למען לא יתביישו בפני שאר המתים, ולא יראו להם מבחוח את 'בגדי הנקם' שנוח לאותו הרוח של הנהרג להתלבש בהם. ולא נוח לרוח להתלבש בריח מלבושים אחרים כשאר מתים, ולהתראות לפני המלך המשפט בעוד דמו תוסס עליהן ובתוכן (מעבר יבקי' מאמר שפת אמת פרק י"ד"ה ומהנהגה הרבה מקומות).

לאחר שיהרג הרוצח ינוח הנרצח מזעקתו ונשמתו תשוב אל מקומה

נוקם הדם של הנרצח נקרא בשם 'גואל', לפי שהוא נוקם את נשמתו של הנרצח ועל ידי זה 'נגאל' הנרצח מצרתו. שהנרצח מצר ומעוכב וזועק מן האדמה עד שתבוא הנקמה, ורק אחריה ישוב למקומו (מעבר יבקי' מאמר אמרי נועם פרק כח בהסבר דברי הרמב"ם בהלכות רוצח פרק א הלכה ב). ומטעם זה אסור לקחת דמי פופר וכדומה מהרוצח, ואפילו אם ימחל גואל הדם או בית הדין אין לדבר חשיבות כי צריך לפייס את הנרצח דווקא בדם הרוצח (שלי"ה הקדוש' תורה שבכתב פרשת מסעי ד"ה 'בפרשת מסעי מדבר'). לכן אחרי שהיו עושים את מעשה העגלה הערופה אפשר היה כבר לקבור את הנרצח, כי התולעת היתה הורגת את הרוצח ונשמתו של הנרצח שבה למקומה (עפ"י 'אלה המצוות' על טעמי המצוות לר' משה חאגיז דף מג ע"א אות תקלא ד"ה שלא לעבור).

וכך נמצא שכפי שעשה הרוצח כן ייעשה לו, שהרוצח הפריד את הנשמה של הנרצח מן הגוף ועל כן תצטרך גם נשמתו של הרוצח לצאת מגופו, ורק אחר כך תבוא מנוחה ומרגוע לנרצח (שלי"ה הקדוש' תורה שבכתב פרשת מסעי ד"ה 'בפרשת מסעי מדבר'). לכן כל אדם החומל על הרוצח עושה רעה לנרצח (יצרור המור' פרשת כי תבוא ד"ה וכן בכאן אם יראו הדיינים). וזה מה שהיה אצל נבות היזרעאלי (שלי"ה הקדוש' תורה שבכתב פרשת מסעי ד"ה 'בפרשת מסעי מדבר') כאשר רוחו היתה צועקת ותובעת דין מלמטה על אחאב שהביא למותו, ועל ידי צעקתה עלה לפני ה' יתברך 'רוח השקר' החיצוני של השטן (אור החמה' על הקדמת זוהר דף קצב ע"ב ד"ה 'ודא חמאי מהרמ"ק) שהוא הס'מ בעצמו (עפ"י 'יצרור המור' לר' אברהם סבע פרשת וישלח ד"ה וירא כי לא יכול לו) אשר יש לו כניסה (אור החמה' על הקדמת זוהר דף קצב ע"ב ד"ה 'ודא חמאי מהרמ"ק) לפני הדיין (כתם פז' לר' שמעון לביא מחבר פיוט יבר יוחאי' על זוהר פרשת וישב דף קצב ד"ה והנה ר' אלעזר חזק) שהוא ה' יתברך, כדי לנקום את נקמתו של נבות באמצעות 'שקר' (אור החמה' על הקדמת זוהר דף קצב ע"ב ד"ה 'ודא חמאי מהרמ"ק'), וכל זה כיון שתביעת רוחו של נבות היתה דין אמת שהרי לא הותר לאחאב לשפוך את דמו של נבות היזרעאלי (כתם פז' לר' שמעון לביא על זוהר פרשת וישב דף קצב ד"ה והנה ר' אלעזר חזק) (להרחבה בענין מותו של נבות היזרעאלי ונקמתו ראה מאמרינו לפרשת משפטים – 'איסור אמירת שקר').

'רוח השקר' התלבשה בכל נביאי השקר של אחאב, כדי להטעותו ולפתותו שישמע לדבריהם וייצא לקראת הרעה שנגזרה עליו מפי עליון, וכפי שתיאר לו הנביא "וַיֹּאמֶר לְכֹן שְׁמַע דְּבַר ה' רֵאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדֵי עֲלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ: וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת אַחָב וַיַּעַל וַיַּפֵּל בְּרַמְתִּי גִלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכָה וְזֶה אִמְרָ בְּכָה: וַיֵּצֵא הַרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנַי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנֵה וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי בְּמָה: וַיֹּאמֶר אֶצֵּא וְהִיִּיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תּוֹכַל צֵא וַעֲשֵׂה כֵן" (מלכים א' כב, יט-כג). מטעם זה כל נביאי השקר שם התנבאו לאחאב בסגנון אחד שנאמר "וַיִּקְבֹּץ מִלְךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַנְּבִיאִים כָּאֲרֻבַע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הַאֲלֹהִים עַל רַמְתִּי גִלְעָד לְמִלְחָמָה אִם אֶחָדֵל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וַיִּתֵּן אֲדָנִי בְּיַד הַמֶּלֶךְ" (מלכים א' כו, ו) (הרמ"ד וואלי מלכים א' כב על הפסוק 'יצא והייתי רוח שקר'). ומובן מדוע הסכים ה' עם בקשת רוחו של נבות היזרעאלי, לפי שאין מנוחה לנפשו עד שתבוא הנקמה ממי שהביא למותו.

מטעם זה ציוותה התורה לא לרחם על הרוצח במזיד אלא להוציאו להורג ביד גואל הדם שנאמר "וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שָׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאַרְבּ לוֹ וְקָם עֲלָיו וְהִקְהוּ נֶפֶשׁ וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵל: וְשָׁלְחוּ זֶקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְנָתַתּוּ עֵינָיו וּבְעֶרְתָּ דָם הַנֶּקֶץ מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ" (דברים יט, יא-יג) "דָם הַנֶּקֶץ" – הוא דם ההרוג שנשפך על הארץ על לא חמס בכפיו, "טוֹב לָךְ" – שכפי שנעשה טוב לאותו ההרוג באותה נקמה, כך נעשה טוב בזה לכל ישראל (יצרור המור' לר' אברהם סבע חמוי של ר' יוסף קארו פרשת כי תבוא ד"ה וואו כששופכים). ולכן אם בבית הדין נגמר דינו של הרוצח למיתה, אז היו רודפים אחריו בכל דבר ובין כל אדם עד שהיו ממיתים אותו על מנת לעשות נחת לנרצח (מעבר יבקי' לר' אהרן ברכיה ממודיטא מאמר אמרי נועם פרק כח. ראה גמי סנהדרין דף עב ע"ב). והקב"ה ברחמי עשה 'בְּרִית פְּרוּתָה' שאכן אותם אנשים שופכי דמים ימחו מן הארץ (עפ"י 'מעבר יבקי' לר' אהרן ברכיה ממודיטא מאמר שפת אמת פרק י"ד"ה ומהנהגה הרבה מקומות).

הרוצח חייב למות מיתה שאינה טבעית, על ידי רציחה בידי בני אדם או על ידי פגיעת עצמו בחרב וסכין, והדבר רק תלוי אם עשה תשובה על מעשיו. וזה הסוד שרואים כמה אנשים שנחתכים בסכין בכוונה או בשוגג ועל ידי זה בסוף מתים, שלא בא להם הדבר אלא בשביל רציחה שרצחו. ואם האדם עשה תשובה גדולה עד שמת מיתה טבעית, הרי מוכרח הוא שיבוא שוב בגלגול על מנת למות מיתה רציחה, ובזה יכופר עונו (מדבר תלפיות' ענף הריגה ד"ה דע שאם הרוצח). וישנם פעמים שהרוצח לא מת מיד לאחר החטא ודינו מתעכב מפני שיש בו צורך לעולם עד שלבסוף מגיע לו המוות. וכך היה עם קין שהתעכב כדי להעמיד עוד צאצאים, ולאחר כשבעה דורות נהרג על ידי 'למך' (ראה רש"י בראשית ד, כג) (מעבר יבקי' קרבן תענית בסוף פרק ז ד"ה ופעמים). ואם הרוצח ימות רק במיתה רגילה על מיטתו ולא עוד, הרי שכאשר יבואו כל בני האדם לעתיד לבוא (במדבר רבה' פרשת ואתחנן, ב, כח) בעת 'תחית המתים' (ביאר 'אשד הנחלים' על במדבר רבה ואתחנן, ב, כח) יישפך דמו של הרוצח (במדבר רבה' פרשת ואתחנן, ב, כח).

דם הנרצח לא נבלע בארץ והוא מפעפע עד שיומת הרוצח

אין דמו של הנרצח נבלע בארץ ורישמו ניכר כל העת. ואם יבוא הרוצח אצל הנרצח ואפילו אחרי ימים רבים (משבת נפש' לרבינו יוחנן לוריא מגדולי אשכנז פרשת שופטים על הפסוק ואתה תבער דם הנקי) קודם קבורתו באדמה וכיסויו בעפר (נשמת חיים' לר' מנשה בן ישראל מאמר שלישי פרק שלישי ד"ה 'מודעת זאת בכל הארץ'), אזי תיפחת המכה של הנרצח ויחזרו הדמים לזוב מן הפצעים כאילו הרג אותו בו ביום (ספר חסידים' סימן תשמג, 'משבת נפש' פרשת שופטים על הפסוק ואתה תבער דם הנקי), כדי שינקמו מן הרוצח (ספר חסידים' סימן תשמג). ודבר זה קורה כי הנשמה של הנרצח המרחפת מעל הגוף יודעת מאוד מיהו הרוצח ומצביעה עליו כאשר הוא עובר ליד הגוף, ומיד רותח דמו של הנרצח בקצפו שהיה לו לקצוף בנוקמו את נקמתו (נשמת חיים' לר' מנשה בן ישראל מאמר שלישי פרק שלישי ד"ה 'מודעת זאת בכל הארץ').

כך היה גם עם דמו של נבות היזרעאלי שנרצח על ידי אחאב ואיזבל אותו כאשר העמידו על נבות שני עדי שקר להעיד שקילל כלפי שמיים וכלפי המלך, כדי שהוא ייהרג ואז אחאב יירש את שדהו שנאמר ויבאו שני האנשים בני בלעל וישבו נגדו ויעדוהו אנשי בלעל את נבות נגד העם לאמר בך נבות אלקים ומלך ויצאנו מחוץ לעיר ויסקלנו באבנים ונמת' (מלכים א' כ, ט) ואחר כך נאמר ויָהִי כַשְׂמַע אַחֲזָב כִּי מַת נְבוֹת וְיָקָם אַחֲזָב לְרֶגֶת אֶל פְּרֶם נְבוֹת הַיְזְרְעֵאֲלִי לְרֶשֶׁתוֹ" (מלכים א' כ, ט). (ראה המעשה בספר מלכים א' כ, ט), ולעולם היה נבות תובע דין על רוצחיו במקום בו נשפך דמו (מעבר יבק' מאמר שפת אמת פרק י' ד"ה ומנהג הרבה מקומות). לכן עונשו של אחאב היה שדמו יישפך דווקא במקום בו נשפך דמו של נבות, כפי שהתנבא לו אליהו הנביא "כה אָמַר ה' בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר לָקְדוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּם נְבוֹת לָקְדוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אֲתָה" (מלכים א' כ, ט).

נשמתו של הנרצח גורמת רעה ליושבי הארץ כשאין הם עושים דין עם הרוצח. וכשנוקמים את נקמת דם ההרוג וממיתים את הרוצח, אזי מגיעה מנוחה לנרצח ומיד עולה נשמתו למעלה (יצרור המור' פרשת שופטים ד"ה והטעם וד"ה ואמר, 'יצרור המור' פרשת כי תבוא ד"ה יואו כששופכים' וכן הביא דבריו במדרש תלפיות' ענף דם ד"ה צרור) ומתבער דם ההרוג מן הארץ שנאמר וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפַּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בַּדָּם שֶׁכֹּוֹ" (במדבר לה, ט) (יצרור המור' פרשת שופטים ד"ה והטעם וד"ה ואמר הביא). "כִּי אִם בַּדָּם שֶׁכֹּוֹ" – כלומר שמנוחת דם הנרצח והשקטות תבוא רק לאחר שישפך דם הרוצח (לב אריה' פרשת בראשית ד"ה יעוד שמעתי תירוץ' בביאור 'תרגום יונתן' במדבר לה, ט). ועל דרך זה אמר ה' כי לעתיד לבוא על אף שהוא ינקה לגוים על עון החמס שבדיהם על ידי שייקחו ישראל מזהבם וכסףם, אבל על עון שפיכת הדמים של ישראל לא יתכפר להם אלא רק בשפיכת דמם שנאמר וְנִקְיִיתִי דָמָם לֹא נִקְיִיתִי" (יואל ד, כא) (מוצות דוד' יואל כ, ד"ה ונקיית).

וזה מה שמבקשים הכהנים במעשה עגלה ערופה "וְאֲתָה תִּבְעֵר הַדָּם הַנֶּקִי מִקְרֶבֶד" (דברים כ, ט), "הַדָּם הַנֶּקִי" – הוא דמו של הנרצח הצועק מהאדמה לנקמה, וכמו שאמר ה' לקין ויֹאמְרָה מַה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אֲחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה" (בראשית ד, ט) (יצרור המור' פרשת שופטים ד"ה והטעם וד"ה ואמר, 'מדרש תלפיות' ענף דם ד"ה 'יצרור' בשם צרור המור). לכן אותם אלו שאומרים 'ה' ינקום דמו' בשעה שמזכירים את שמו של הנהרג, עושים לנהרג נחת רוח (מעבר יבק' מאמר שפת אמת פרק י' ד"ה ומנהג הרבה מקומות). וזה הטעם שבבית שנהרגו בו על קידוש ה' נכון לא לכסות את הדם שעל גבי הקירות, כי כל זמן שאין הדם מכוסה הקב"ה נוקם וכשהוא מכוסה הוא אינו ממנה לנקום. וכפי שנאמר בנביא על הדם שנשפך בעיר ירושלים "לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' אוֹי עִיר הַדְּמָיִם סִיר אֲשֶׁר חִלְאַתָהּ בְּהַ וְחִלְאַתָהּ לֹא יִצָּא מִמֶּנָּה לְנִתְחִיהָ לְנִתְחִיהָ הוֹצִיָּאָה לֹא יָפֵל עֲלֶיהָ גֹרֶל: כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הִיא עַל צַחִיחַ סָלַע שִׁמְתָהּ לֹא שִׁפְכְתָהּ עַל הָאָרֶץ לְכִסּוֹת עָלֶיהָ עֵפֶר: לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נָקָם נִתַּתִּי אֶת דְּמָהּ עַל צַחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הַכְּסוֹת" (יחזקאל כד, ו – ח) (ספר חסידים' סימן תמט. ראה רש"י ומוצות דוד על יחזקאל כד, ח).

ובזה מובן המעשה עם זכריה הנביא שנרצח על ידי שרי יהודה במצות יואש באותה העת שעשו את יואש לאלוה שנאמר "וְיָרוּחַ אֱלֹקִים לְבָשָׁה אֶת זְכַרְיָה בֶן יְהוֹנָדָע הַחֹזֵן וַיַּעֲמֹד מֵעַל לְעֵם וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵיכֶם לְמָה אֲתֶם לְעָבְרִים אֶת מִצְוֹת ה' וְלֹא תִעָלֶיחוּ כִּי עֲזַבְתֶּם אֶת ה' וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם: וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיַּרְגְּמֻהוּ אַבְן בַּמִּצּוֹת הַמִּלֵּךְ בְּחֶצֶר בֵּית ה': וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ חֶסֶד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה עִמּוֹ וַיַּהַרְגֵם אֶת בְּנֵי וַיִּכְמָתוּ אֹמֶר יִרְאֵה ה' וַיִּדְרֹשׁ" (מלכים ב' כד, כ – כב) (רש"י גמ' גיטין דף נו ע"ב ד"ה של זכריה). ואז ציוה ה' שדמו של זכריה לא ייבלע באדמה על מנת "לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נָקָם", כפי שאמר גם עליו הנביא "כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הִיא עַל צַחִיחַ סָלַע שִׁמְתָהּ לֹא שִׁפְכְתָהּ עַל הָאָרֶץ לְכִסּוֹת עָלֶיהָ עֵפֶר: לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נָקָם נִתַּתִּי אֶת דְּמָהּ עַל צַחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הַכְּסוֹת" (יחזקאל כד, ז – ח) והיה דמו של זכריה שנשפך על הארץ רותח ומפעפע (גמ' גיטין דף נו ע"ב).

וכאשר ראה נבוזראדן רב הטבחים את דמו של זכריה מפעפע, הוא שאל "מהו הדם הזה?" והם שקרו לו ואמרו שזה דם הקרבנות שנשפך שם. נבוזראדן לא האמין להם ואיים שאם לא יגלו לו את האמת הוא יסרוק את בשרם במסרקות של ברזל, ואז הודו לו שזהו דם זכריה הנביא שהוכיח את העם, וזה כבר כמה שנים מאז שנרצח שדמו מפעפע ולא נרגע. אמר להם נבוזראדן "אני אפייס את דמו!" מיד הביא סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה ושחט את כולם על מקום דמו, אך לא נרגע דמו. הביא בחורים ובתולות ושחט אותם שם, ולא נרגע דמו. הביא תינוקות של בית רבן ושחט אותם שם, ולא נרגע דמו. אז הוא אמר "זכריה זכריה טובים שבהם איבדתי נוח לך שאבד את כולם!?" ומיד נרגע דמו של זכריה הנביא (גמ' גיטין דף נו ע"ב, 'מדרש רבה' פתיחתא דחכמי כב, 'מגלה עמוקות' סוף פרשת מות מסעי) כי התמלא הקב"ה רחמים, ורמז לאותו הדם שייבלע שם בתוך האדמה (נשמת חיים' לר' מנשה בן ישראל מאמר שלישי פרק שלישי ד"ה 'ישר על כן').

ומעשה היה בשני אחים שהרג אחד מהם את אחיו. וְאִמְרָם לְקַחְהָ כּוֹס אַחַת וּמִלֵּאָהּ אוֹתָהּ בְּדָם הָאֵחַ שֶׁנִּרְצַח, וְהִנִּיחָהּ אוֹתָהּ בְּאֶרֶץ. וְכֹל יוֹם וַיֹּסֵם הִיתָה נֹכַחַת לְרֵאוֹת אֶת הַדָּם, וְהִיתָה מוּצֵאת שֶׁכֵּל הָעֵת הַדָּם הִיא תוֹסֵס. וְפַעַם אַחַת נִכְנְסָה הָאֵם וְהִבִּיטָה בְּכּוֹס וְרֵאתָה שֶׁהוּא שֶׁתֵּק מִתִּסְסִיתוֹ, וּבְאוֹתָהּ שַׁעַת יַדְעָה שֶׁנְהָרַג גַּם בְּנֵה הַשְּׂנִי אֲשֶׁר רָצַח אֶת אַחִיו וְהַתְּקִי "שֶׁפֶךְ דָּם הָאֵדָם בְּאֵדָם דְּמוֹ שֶׁשָּׁפַךְ" (בראשית ט, ו) (במדבר רבה' ואתחנן ב, כה). ולעתיד לבוא כאשר יבוא מלך המשיח ויקומו לתחיה כל המתים, אז העולם ייצא מתחת עונש 'המיתה' כפי שנאמר "בְּלַעַת הַמֵּת לְנֶצַח וּמָחָה אֲדָנָי ה' דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִיָּם" (ישעיה ח, כ) (זוהר פרשת וירא דף קיד ע"א ד"ה רבי שמעון הוה יתיב), בקרוב בימינו, אמן.

העלון גם להחליט החלטתו על הלוואה יהדות בת ורדה רוזיטה וככל בני משפחתה	העלון מסייע לזכות את יוסף בן קרן הי"ד שיחיה לרקום בית נאמן	החלטת העלון על הלוואה יגלה את שירה אושרת הי"ד עליה בת אסתר הי"ד וינתן בן שירה אושרת הי"ד אלוהו בן שירה אושרת הי"ד	הלימוד בעלון השבעות הוא למנוחה הנצחית שירה בת מוריה היידי	העלון גם להחליט החלטתו על הלוואה עליו של חברה העלון ממשל של חברה העלון	החלטתו על הלוואה יגלה את שירה אושרת הי"ד עליה בת אילנה הי"ד וזאת הלוואה בעלון יעלה לזכרון שפתיים בהחיה	העלון גם להחליט החלטתו על הלוואה עליו של חברה העלון ממשל של חברה העלון	החלטתו על הלוואה יגלה את שירה אושרת הי"ד עליה בת אילנה הי"ד וזאת הלוואה בעלון יעלה לזכרון שפתיים בהחיה
קוראים יקרים! אנו מתמודדים עם עליית הדפסה מאז גדולות על מנת שהעלון הזה יגיע גם אליכם. אנו זקוקים בחיפזות לתרומות על ולזכות את הרבים. ניתן לתרום ולהקדיש את העלון לרפואה או לעילוי שמת בט"ל 052-7675933. וכן ניתן לקבל פרטים ולתרום דרך מייל tora.haim@gmail.com							